

L'asturià, una llengua nova amb mil anys d'història

L'asturià es parla a gairebé tot el territori d'Astúries, la part nord i occidental de Lleó, la nord-occidental de Zamora i a una petita part de Portugal. Únicament és oficial, des de l'any 1999, a Miranda do Douro. L'oficialitat és, doncs, des de fa tres dècades, el cavall de batalla de les reivindicacions asturianistes.

Convé saber que l'asturià va ser la llengua dels notaris i escriptors durant tota l'edat mitjana, fins que en el segle XIV l'ofensiva dels reis castellans va omplir Astúries de funcionaris castellanoparlants. La seua tradició literària comença al segle XVII (quan la llengua ja havia començat el seu retrocés social, i quedava relegada a l'àmbit familiar o veïnal) per mà d'un capellà, arxipreste de Carreño, conegut popularment com Antón de Marirreguera (1600-1661), un excel·lent poeta i autor teatral l'obra del qual va servir d'exemple i inspiració fins a mitjan segle XIX. La producció literària, que arriba fins als nostres dies de manera ininterrompuda, es desenvolupa fins al 1839 al marge de la impremta. Alguns autors mereixen l'atenció dels lectors d'avui pel seu encert creatiu: a més del ja citat arxipreste, el barroc Bernaldo de Quirós (1675-1710); el grup d'il·lustrats de la fi del segle XVIII, entre els quals destaca Xosefa de Jovellanos (1745-1807); el romàntic Caveda y Nava (1796-1882); el poeta de la naturalesa Xuan María Acebal (1815-1895); Fernán-Coronas (1884-1939, escriptor d'ideologia nacionalista amb el qual comença, per a l'asturià, la poesia del segle XX), o Enriqueta González Rubín (1832-?), el nostre primer narrador –si se'm permet un ús “genèric” d'aquest masculí–, que publica el 1864 una novel·la en aquesta llengua.

A pesar de tot això, fins al 1974 l'Astúries oficial reconeixia un sol idioma i

una sola cultura, tota d'expressió castellana. La personalitat cultural pròpia i evident, que porta mil anys expressant-se en una llengua distinta de l'espanyol, s'emascarava i la reduïa a la categoria de folklore, juntament amb la sidra, la favada, la sitja, els socs, les bitlles, la Santina, la mitologia i altres aspectes sens dubte singulars. Les possibles contradiccions culturals, les resolïa el ciutadà d'Astúries, si se li arribaven a plantejar, amb aquesta dita tan popular que “*Asturias es España y lo demás tierra conquistada*”, que encara avui es pot sentir en boca de polítics en actiu. I, seguint el mateix raonament, l'asturià va arribar a definir-se, fins i tot per a moltes persones lletrades, com a “mare” de l'idioma castellà.

Encara que la llengua asturiana, amb les seues lògiques evolucions, siga la mateixa des de fa mil anys i arribe fins a nosaltres com una llengua viva, el que va canviar al llarg de la història va ser la consideració que es va tenir d'aquesta i l'ús públic. Així podem veure que fins a la fi del segle XIX la literatura culta s'escriu en un mateix estàndard, sense que quasi no es reflectesca la realitat dialectal, semblant, d'altra banda, a la de la llengua catalana. Les referències que ens arriben dels segles XVII i XVIII parlen de l'asturià com a llengua o idioma, i insisteixen a més en la seua unitat; en canvi, la major part dels erudits dels segles XIX i XX es van ocupar de l'asturià convençuts que amb el seu estudi contribuïen a engrandir la cultura en es-

panyol, fins al punt que tradueixen la rica literatura oral al castellà (que encara avui es recull expressada en asturià). Entrat el segle XX es trenca la unitat de la llengua literària, al mateix temps que s'etiqueta de dialecte de l'espanyol. Quan a la postguerra es completa la fragmentació de la unitat cultural del país (comença a dir-se que hi ha moltes Astúries i molts bables), el parlant mateix percep l'asturià com un conjunt de parles, i és en aquest moment que l'escriptor es comarcalitza, redueix el seu àmbit d'acció a l'àmbit local i s'expressa també amb voluntat dialectal. Es va haver d'esperar fins als anys setanta perquè es formulara, des d'Astúries, la pròpia autonomia lingüística, cosa que es va fer al mateix temps que la cultural.

Durant segles els parlants es van referir a la seua llengua anomenant-la asturià. En alguns sectors cultes del segle XVIII (Jovellanos i el seu cercle d'amics il·lustrats) es va usar, a més del terme asturià, el de bable, d'origen incert i per descomptat no tradicional. Al llarg del XIX els estudiosos, guiats pels treballs de Jovellanos sobre la llengua i la seua idea de formar un diccionari i una acadèmia, opten per aquest terme culte que arriba a aconseguir una certa difusió popular; mentre que el nom d'asturià s'utilitza per referir-se al parlar de cada dia, el de bable s'usa per a un estadi superior de la llengua, més desenvolupat, el de la literatura. Avui dia bable i asturià solen utilitzar-se com a sinònims, encara que es prefereix parlar d'asturià i de llengua asturiana. Hi ha un cert matís diferencial entre un terme i l'altre: els parlants i els partidaris de la normalització es refereixen a la seua llengua com a asturià, mentre que els detractors i una part dels no parlants continuen usant bable (i, més modernament, fins i tot bables) amb un cert matís despectiu.

Al final del franquisme la cultura d'expressió asturiana va tocar fons. La literatura ben just sobrevivia allunyada del públic. Gèneres d'extraordinària popularitat, com el teatre costumista o el monòleg, continuaven gaudint de cert favor popular, però sense aconseguir renovar-se ni connectar amb la joventut. La Universitat d'Oviedo i l'Institut d'Estudis Asturians (IDEA) vivien d'es-

II Xunta d'Escritores Asturianos (Llanes, 1989). Entre els participants hi ha escriptors d'altres llengües peninsulars, com ara Josep Franco, Bernardo Atxaga i José Luis García Martín.

quena a qualsevol tipus de cultura autòctona.

Va ser un grup de joves universitaris (Xuan Xosé Sánchez Vicente, Xosé Lluis García Arias i Lluis Álvarez) el que va fer una crida per tal de recuperar l'asturià en tots els seus aspectes: com a llengua pròpia de comunicació diària, com a llengua d'expressió per a tota la cultura, com a llengua de creació literària. Aquesta crida, feta des de posicions d'esquerra, es realitzà des de la revista *Asturias Semanal* (1969-1977), publicació que aglutinava l'antifranquisme, i de la qual sorgiren els protagonistes de la transició asturiana. Es creà una secció en aquesta revista anomenada *Conceyu Bable*, al voltant de la qual s'organitzà de seguida l'associació cultural amb el mateix nom. Des d'aquesta plataforma s'elaborà una nova definició de cultura asturiana que havia de passar necessàriament per la llengua pròpia, es revisaren alguns aspectes de la història d'Astúries des d'una òptica nacionalista (Covadonga i el regne d'Astúries, Gonzalo Peláez, la revolució del 1934) i s'enunciaren les bases d'un ideari nacionalista. Amb això s'obren tres fronts d'actuació: el polític, un de creació literària i un altre de cultural en el seu sentit més ampli. Des de la perspectiva d'avui es pot dir que es van aconseguir èxits en els

dos últims camps: la literatura ha aconseguit connectar amb les tendències creatives del nostre temps i gaudeix de bona salut; la recuperació cultural d'aquest quart de segle va revitalitzar l'ús de la llengua com a instrument de comunicació social i, per descomptat, els estudis etnogràfics de tota classe; va impregnar la música i el ball, la pintura i la fotografia, esports tradicionals com les bitlles o la lluita, i va servir perquè una part de la societat entenguera que no es podia parlar de cultura i prescindir de la llengua.

En aquestes tres dècades assistim a la recuperació de l'asturià com a instrument de comunicació formal. L'Acadèmia de la Llingua Asturiana, creada el 1981 i presidida fins a l'any 2000 per Xosé Lluis García Arias, té publicats una ortografia, una gramàtica i un diccionari normatiu. Hi ha un mercat editorial en creixement que edita més de cent títols per l'any. La creació musical gaudeix d'un excel·lent nivell.

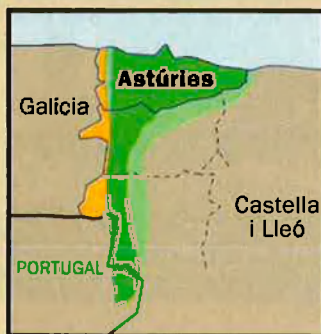
Des del 1996 es publica un setmanari d'informació general, *Les Notícies*, però els mitjans audiovisuals són una de les assignatures pendents: només algunes ràdios lliures (entre les quals destaca la capdavanera, Radio Sele) emeten en asturià, mentre que les comercials, igual que les televisions locals o els dia-

Estudi sociolingüístic sobre l'asturià

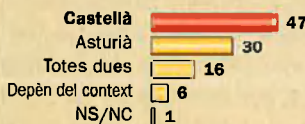
El 1991 el Govern asturià va promoure un ampli estudi sociolingüístic, publicat el 1994, en què es recolliren algunes dades interessants sobre el que opinen els asturians de la seua llengua. L'estudi va ser dirigit pel professor Francisco Llera Ramo. Dades en percentatges.

DOMINI LINGÜÍSTIC

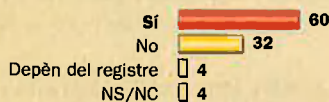
- Asturià
- Zona de transició lingüística
- Zona d'influència del gallec

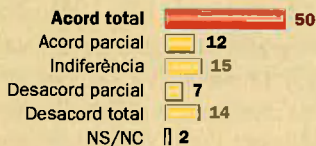
LLENGUA D'EXPRESSIÓ MÉS FÀCIL

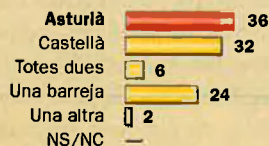
EQUIPARACIÓ DE L'ASTURIA AMB ALTRES LLENGÜES PENINSULARS

DEMANDA D'OFICIALITAT DE L'ASTURIA

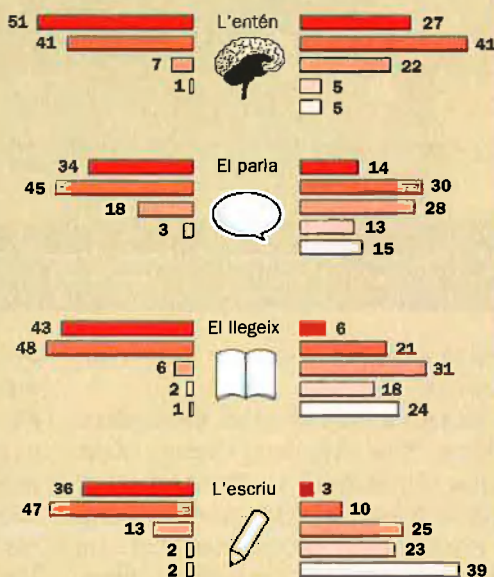

PRIMERA LLENGUA DE LA INFÀNCIA

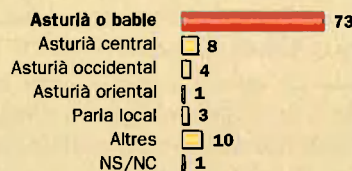

CONeixEMENT DE...

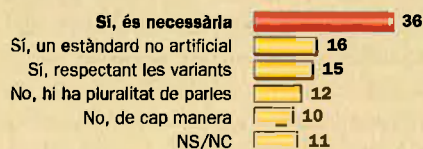
CASTELLÀ	ASTURIA
Molt bé	Molt bé
Prou bé	Prou bé
Regular	Regular
Prou malament	Prou malament
Molt malament	Molt malament

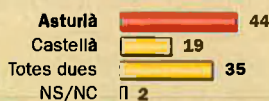
DENOMINACIÓ DE LA PARLA PROPIA

DEMANDA DE NORMALITZACIÓ DE L'ASTURIA

LLENGUA PROPIA D'ASTÚRIES

Gràfic: VANESSA PRIETO

ris, es limiten a omplir alguns espais en asturià, a vegades de gran popularitat. El 1999, s'inicià un cert salt qualitatiu quan, abans de les eleccions, el govern sortint va concedir a Radio Sele una llicència de ràdio comercial per emetre en asturià. No obstant això, l'actual Govern, socialista, la va revocar el 2001. Astúries és una de les poques comunitats que no té televisió pública pròpia, de manera que no disposa del principal instrument de vertebració social i de normalització lingüística del moment.

La societat civil s'organitza al voltant d'associacions o col·lectius de tipus cultural, entre els quals destaquen la Xunta pola Defensa de la Llingua Asturiana (associació formada el 1984, capdavantera en la reivindicació lingüística, juntament amb la seua homòloga lleonesa, la Facendera), el Colectivu Manuel Fernández de Castro (formada per membres de l'església catòlica), la Tertulia Cultural El Garrapiellu, el Conceyu d'Estudios Etnográficos Belenos, o la Fundación Caveda y Nava, que agrupa personalitats polítiques i culturals de molt distintes tendències ideològiques, però unides pel seu interès a aconseguir un mínim consens social sobre l'asturià.

Per descomptat, també hi ha detractors, instal·lats en allò que podríem anomenar aristocràcia cultural. L'any 1989, quan el Govern socialista plantejava la possibilitat de promulgar una llei de promoció de la llengua, es va crear l'associació Amigos de los Bables, que es definia a si mateixa com "*la Asturias sensata y pensante*", formada per centenars de persones (universitaris, educadors, professionals liberals...) al front de la qual figuraven personalitats tan diferents com Emilio Alarcos, Gustavo Bueno, o el carlí Jesús Evaristo Casariego, llavors director de l'Institut d'Estudis Asturians (IDEA), entre altres. Venien a dir que la normalització era un invent, i l'oficialitat, un disbarat. Avui aquesta associació no té cap presència en la vida d'Astúries, però la seua influència negativa es va notar molt en el seu moment i és possible que el seu ideari continue pesant en l'ànim de bastants polítics i en altres sectors socials.

Com no podia ser d'altra manera, la llengua i el procés de normalització di-

videixen la societat com potser cap altre tema ho haja fet. Des dels anys setanta, la bandera de la reivindicació lingüística passa pels partits de la constel·lació nacionalista, el principal dels quals és el Partíu Asturianista (PAS), fundat el 1984 i que va aconseguir portar al Parlament asturià, durant dues legislatures (1991-1999), el seu president i fundador –i també escriptor– Xuan Xosé Sánchez Vicente. Aquest partit, que va arribar a tenir un alcalde i diversos regidors, va perdre la representació parlamentària després de les eleccions del 1999, mentre que el que s'esperava era un creixement significatiu. L'esquerra comunista (PCE-IU) es posiciona tradicionalment a favor de l'oficialitat, encara que molts dels seus militants històrics (començant per Santiago Carrillo) s'hi hagen manifestat sempre contraris. En els últims anys, sota el mandat de Gaspar Llamazares (ara cridat a dirigir IU a l'estat), va aprofundir en l'asturianisme, portant sempre com a bandera política l'oficialitat. El mateix pot dir-se dels sindicats (UGT, CCOO, US, CSI, SUATEA). La dreta o el centredreta, que hauria d'haver recollit la defensa de la llengua com a part del seu patrimoni històric (la literatura del passat està escrita en bona mesura des de la ideologia conservadora), es va desentendre de l'assumpte prenent-s'ho de broma i fent acudits durant molts anys. No obstant això, el PP, en l'última reforma de l'Estatut d'Autonomia (1998), va oferir la possibilitat de donar suport a l'oficialitat si comptava amb el consens del PSOE, però no el va obtenir. Aquest és el partit clau, pel seu pes específic a Astúries (governa amb majoria absoluta) i per la posició contradictòria que adopta. En principi, el PSOE reconeix que l'asturià és una llengua i des de la seua responsabilitat en el govern autonòmic (tan sols en va ser fora en el període legislatiu de 1995-1999) ha impulsat molts dels èxits obtinguts: l'ensenyament, algunes campanyes i estudis, línies d'ajuda econòmica per al desenvolupament d'activitats, el Dia del Llibru Asturianu i la Selmana de les Lletres Asturianes... Però no dona suport a l'oficialitat, i la seua política lingüística és una mica erràtica i massa voluntarista, sense que es veja el fi perseguit.

ANTONIO GARCÍA

Amb Fernán-Coronas (1884-1939) s'inicia la poesia asturiana del segle XX.

L'asturià, queda clar, no és llengua oficial. L'Estatut d'Autonomia per a Astúries, del 1981, estableix en el seu article quart la protecció del bable (mai es parla d'asturià) sense que s'arribe, en cap moment, a especificar-ne categoria lingüística. Va caldre esperar fins al 1998 perquè es promulgara una llei que desenvolupara aquest article, la Llei 1/98 de 23 de març, d'ús i protecció del bable /asturià. Aquesta llei, promoguda pel Partíu Asturianista i aprovada per unanimitat de totes les forces polítiques representades al Parlament, es refereix sempre a l'idioma com a "bable/asturià", en un intent d'equiparar legalment les dues denominacions. També és el primer text legal que estableix que l'asturià és una llengua (en el primer article es diu que "El bable/asturià, com a llengua tradicional d'Astúries, gaudirà de protecció. El Principat d'Astúries en promourà l'ús, difusió i ensenyament") i s'assenyalen uns punts mínims en temes com la toponímia, titulacions, ensenyament, promoció social, un òrgan de traducció oficial... Que poden servir com a base per a la normalització de la llengua. El 1984 començava, com a experiència pilot, l'ensenyament reglat de la llengua, dins de l'horari escolar, a deu centres públics de tot el territori. La im-

plantació era i continua sent progressiva, parcial i voluntària (no es pot obligar ningú a rebre classes d'asturià). Avui dia imparteixen l'assignatura uns dos-cents quaranta centres de primària (setze mil alumnes) i uns quinze de secundària (menys de mil alumnes). La Universitat d'Oviedo ofereix cursos d'Especialista en Llengua Asturiana per a titulats superiors i d'Expert en Llengua Asturiana per a titulats mitjans, mentre reclama la creació d'una titulació pròpia en Filologia Asturiana que li nega sistemàticament el Consell d'Universitats. El 1985 es creà dins de l'administració un departament encarregat de la política lingüística que va desaparèixer després de les últimes eleccions autonòmiques.

Èxit i fracàs. Queden lluny els èxits inicials de Conceyu Bable, quan convocava la primera manifestació autoritzada de la democràcia el 1977, sota el lema "*Bable nes escueles i autonomia rexonal*", secundada per tots els partits de l'esquerra asturiana, o quan aconseguia reunir milers de signatures per portar el "*Bable a les escueles*".

L'asturià és avui l'assignatura pendent de la democràcia espanyola. La llengua asturiana va arribar a la transició sense el pedigrí antifranquista i no es va prendre seriosament la reivindicació que s'estava duent a terme. En remetre a Madrid el projecte de llei de l'Estatut d'Autonomia per a Astúries del 1981, l'article quart deia: "El bable, com a llengua específica d'Astúries...". Quan la comissió asturiana es va reunir amb el ministre Rodolfo Martín Villa a discutir el projecte, Martín Villa va assenyalar, d'entrada: "D'acord en tot, menys en l'article quart, que cal suprimir", a la qual cosa el portaveu asturià va contestar: "Doncs llavors no estem d'acord en res." Però, com vam veure, l'Estatut va acabar aprovant-se sense que es fera una definició expressa de l'asturià com a llengua, només modificant l'article 4, i avui és difícil trobar una explicació raonable al fet que la Constitució espanyola del 1979 i les lleis que d'aquesta emanen no emparen també aquesta llengua.

Antón García
Escriptor i editor